

Jože Žontar

Obnovitev okrajnih glavarstev na Kranjskem (1867)

Avstrijski porazi leta 1859 so imeli posledice tudi na notranji politiki. Absolutistični sistem, ki je bil obnovljen na podlagi tim. Silvestrskega patenta (31. decembra 1851) in je med drugim odpravil ločitev sodstva in uprave ter vpeljal kot oblastne organe na prvi stopnji mešane okrajne urade, se je moral umakniti ustavni ureditvi.¹ Kot ena prvih nalog je bila sedaj preureditev celotnega sistema oblasti. Razumljivo je bilo najprej težišče na vprašanjih, povezanih z ustanovitvijo predstavniških teles, tako državnih kot deželnih. 5. marca 1862 je bil objavljen državni občinski zakon, ki je v mnogočem slonel na provizoričnem občinskem zakonu iz leta 1849. Ta je poleg krajevnih dopuščal tudi okrajne, župne (Gaugemeinden) ter okrožne občine.² Glede organizacije državnega aparata opazimo sprva centralistične tendence, ki jih je potrdil vladar tudi v svojem manifestu z dne 20. oktobra 1860. Na podlagi uredbe notranjega ministra Agenorja Goluchowskega z dne 17. junija 1860 sta bili odpravljeni deželni vladi na Koroškem in Kranjskem,³ že prej pa so začeli odpravljati zelo osvojevalne okrožne oblasti v kronovinah, kjer so ti organi še obstajali; pri nas na Štajerskem (istočasno kot v Avstriji pod Anižo) ter v Primorju (uredbi notranjega ministra z dne 19. decembra 1859 ter 17. junija 1860). Z delom so prenehale postopoma (na Štajerskem 30. aprila, v Primorju 15. novembra 1860). Njihove pristojnosti so prešle deloma na namestništva, po večini pa na okrajne urade. Področje dejavnosti okrajnih uradov, ki je bilo določeno z uredbo ministra za notranje zadeve, pravosodje in finance z dne 19. januarja 1853, se je s tem povečalo za odločanje o občinskih mejah, gradbenih zadevah, cestnih in vodnih gradnjah, imeli so pravico izdajati orožne liste in lovske karte, dodeljevati krošnjarske liste ter odločati o oprostitvi kot tudi o odpustu iz vojaške službe. Naknadno so bile na okrajne urade prenešene še zadeve glede izseljevanja. Uradno osebje odpravljenih okrožnih oblasti je bilo stavljeno na razpolago.⁴

V novih razmerah je bilo potrebno preurediti tudi organizacijo politične uprave. Oktobra 1863 je državno ministrstvo kot predlog vlade poslalo v državni zbor osnutek zakona, s katerim bi bile določene osnovne smernice bodoče ureditve in pristojnosti političnih upravnih oblasti. Istočasno je s pridržkom, da bodo osnovne smernice obravnavane v skladu z ustavo v državnem zboru, cesar Franc Jožef (14. oktobra 1863) dovolil, da organizirajo nove politične oblasti I. stopnje.

¹ Allgemeines-Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich 1852, št. 2. – Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1853, št. 10; 1854, št. 34, 112, 241; 1855, št. 52; 1859, št. 60. – Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev*, Ljubljana 1961, str. 434–446. – Hermann Baltl-Germot Kocher, *Österreichische Rechtsgeschichte*, Graz 1997⁹, str. 207–209.

² Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1962, št. 18. – Jože Žontar, *Občinski red za Kranjsko leta 1866*, Zbornik ob devetdesetletnici arhiva, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Gradivo in razprave 8, Ljubljana 1988, str. 90.

³ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1860, št. 225, 155.

⁴ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1859, št. 225; 1860, št. 155, 80, 245; 1853, št. 10; 1863, št. 42.

Po osnutku zakona bi bila javna uprava v vseh instancah ločena od pravosodja. Izvajale bi jo politične oblasti, kolikor ne bi bile zadeve na podlagi deželnih ustav, občinskih redov ali s posebnimi zakoni prenešene v sodelovanje ali odločanje deželnih, okrajnih ali občinskih zastopov. Kot vrhovni organ deželnoknežje uprave v posameznih kraljevinah in deželah je bila določena politična deželna oblast, z deželnim šefom na čelu, imenovana namestništvo, v manjših deželah – kot v Ljubljani za vojvodino Kranjsko – pa deželna vlada. Skupno bi bilo v avstrijskem delu države (brez kraljevine Galicije ter krakovske velike vojvodine) 9 namestništev ter 5 deželnih vlad. Deželni šefi bi bili za izvajanje zadev, ki so jim bile osebno dodeljene ter za vodstvo deželne oblasti, neposredno odgovorni predpostavljenemu ministru.

Politični deželni oblasti bi bile podrejene nižje politične instance ter vsi uradi in organi, ki so bili pristojni za zadeve deželnoknežje uprave v ožjem pomenu, za verske in šolske zadeve, policijsko upravo ter za trgovske in narodnogospodarske posle. Od nje bi prejeli naročila in navodila, pošiljali bi ji poročila in obvestila. Deželna oblast bi nadzirala njihovo poslovanje, njej bi bili podrejeni tudi v vseh personalnih in disciplinskih zadevah. Deželni oblasti podrejeni deželnoknežji politični organi bi bili – z izjemo lombardsko-beneškega kraljestva – samo okrajne oblasti, ki bi se imenovali, kot pred letom 1854, okrajna glavarstva (v kraljevini Dalmaciji pa prefekture). Poleg teh bi funkcijo deželnoknežjih političnih okrajnih oblasti izvajali tudi mestni magistrati, ki bi jim na podlagi posebnih občinskih statutov poverili tudi politično uradovanje. Pri razmejitvi območij okrajnih glavarstev so se morali po pravilu nasloniti na uradne okraje, ki so bili določeni ob izvedbi cesarskega sklepa z dne 26. junija 1849,⁵ s pridržkom posameznih sprememb, nujnih zaradi krajevne lege ali glede na število prebivalstva in prometne prilike, o čemer naj bi deželni odbori podali svoje mnenje. Položaj političnih okrajnih oblasti v razmerju do deželnih, okrajnih in občinskih zastopov (okrožni ter župni se v primerjavi z letom 1849 ne omenjata več), bi določali deželni in občinski redi, oziroma zakoni o okrajnem zastopu.

Funkciji okrajnega glavarja so želeli dati večji ugled s tem, da bi mu šle pri javnih svečanostih, kot predstavniku deželnega kneza, pripadajoče prednosti. Odredbe predpostavljenih je moral točno in hitro izvajati, odgovoren jim ni bil le za svoja osebna uradna ravnanja, marveč tudi za celotno poslovanje okrajne oblasti, ki jo je vodil. Podrejeno uradno osebje je bilo strogo zavezano, da službena naročila in navodila predstojnika točno in hitro izvrši ter da naložene posle obravnava kot jih je ta nakazal. Kot leta 1849 je bil tudi tokrat poudarjen monokratski sistem upravljanja.

Naslednji namen reorganiziranja političnih oblasti je bil povezan z varčevanjem, to pa zaradi stanja, v katerem je bila država. Zato je moral biti stalež osebja strogo omejen glede na dejanske službene potrebe. Število konceptnih pripravnikov bi določili za upravno območje politične deželne oblasti, deloma z, deloma brez podpore (adjutum). Njihova naloga bi bila praktično izobraževanje ter pomoč pri poslovanju pri deželni oblasti in pri njej podrejenih uradih. Za okrajna glavarstva so bile določene naslednje kategorije uradnega osebja (s plačo glede na stopnjo razvrstitve okrajnega glavarstva): med konceptnim osebjem – okrajni glavar (2000, 1800, 1600 gld.), okrajni komisar (1100, 900 gld.), okrajni adjunkt (700, 600 gld.), okrajni zdravnik za oskrbo zdravstvene službe (500 gld.); med pisarniškim osebjem – okrajni sekretar (700, 600 gld.), kanclist (500, 450 gld.); med posli – uradni sluga (350, 300 gld.) in služitelj (250 gld.). Okrajnemu glavarju je pripadalo tudi službeno stanovanje ali dodatek za stanovanje, uradnemu slugi pa službena obleka. Glede disciplinskih obravnav uradnikov, – to

⁵ Jože Žontar, Uvedba okrajne uprave na Kranjskem leta 1849, v: Melikov zbornik, Ljubljana 2001.

je za konceptno in pisarniško osebje, – ter poslov, glede dodeljevanja dopustov, nagrad, pomoči ter predujmov na račun plače, dovoljevanja selitvenih pristojbin, pokojnin, preskrbnin, miloščin in podobnega, bi veljale tozadevne splošne uredbe za uslužbence političnih oblasti. Za opravljanje enostavnih manipulacijskih in pisarskih opravil, za kar praviloma ni bilo treba sistemizirati uradnikov, so oblastem namenili določene zneske za plačilo dnevničarjev in pisarske pavšale. Za pavšalno obravnavo stroškov za službene in pisarske potrebščine, vključno z razsvetljavo in kurjavo uradnih prostorov, so političnim oblastem odmerili nek pavšal, za kritje nepavšalnih režijskih izdatkov pa dali na razpolago odgovarjajoči polog. Obstoječe norme glede pavšaliziranja, nakazovanja in obračunavanja pologov, dovoljevanja sprememb izdatkov, glede službenih potovanj osebja itd., ki so veljali za tedanje deželne in okrajne urade, so morale uporabljati tudi nove politične oblasti, s pripombo, da bo tako določeno ali spremenjeno po upravni poti.

Osnutek zakona je še določal, da bo čas, ko bo stopila nova organizacija v posameznih kronovinah in deželah v veljavo, objavljen s posebnimi uredbami. Glede pristojnosti pa je bilo le načelno rečeno, da prevzamejo nova namestništva in deželne vlade pristojnost dotedanjih deželnih političnih oblasti, okrajna glavarstva pa politične zadeve, za katere so skrbele dotedanje okrožne oblasti ter okrajni uradi.

Do postavitve nove sodne organizacije, naj bi dotedanji mešani okrajni uradi vodili sodne zadeve kot okrajna sodišča, podrejena pravosodnemu ministrstvu. Uslužbenci dotedanjih deželnih in okrožnih oblasti ter okrajnih uradov, ki ne bodo nastavljeni na sistemizirana mesta pri novih političnih, niti pri drugih deželnoknežjih oblasteh, niti še nadalje zaposleni pri okrajnih sodiščih, bodo stavljeni na razpolago, s tem da jim bo pripadal rok za ugodnosti.⁶

Državno ministrstvo – v to je bilo oktobra 1860 združeno tudi notranje ministrstvo – je poslalo 26. junija 1864 osnutek zakona namestnikom v deželah z obvestilom (podpisal ga je vitez Lasser), da ta vladni predlog ni prišel več na vrsto za obravnavo na preteklem zasedanju državnega zbora in ga bo zato treba pri naslednjem sklicu državnega zbora ponovno predložiti, zlasti ker je reorganizacija občin v večini dežel že v teku, pa tudi pravosodni minister bo državnemu zboru že lahko predložil osnutek bodoče sodne organizacije. Vitez Lasser je predlagal, da začno zgolj z administrativnimi preddeli za izvedbo določil osnutka zakona, v predvidevanju, da bo ta vendar v bistvu dobil zakonsko moč, ne glede na nasprotovanja nekaterih deželnih zborov ter ugovore ali delne spremembe, ki jih je moč pričakovati pri obravnavi v državnem zboru. Poudaril pa je, da gre lahko začasno le za take priprave in poizvedovanja, ki jih morejo opraviti politične oblasti same kot neko notranjo uradno zadevo, brez zaslišanja zadevnih deželnih odborov ali posameznih občinskih zastopov.

Vitez Lasser je bil februarja 1861 razrešen kot pravosodni minister, vendar je ministrski naziv obdržal, cesar pa mu je v državnem ministrstvu poveril samostojno vodstvo politične uprave, z izjemo zadev, ki so se nanašale na delovanje političnih zastopov.⁷

Pozornost namestnikov pa je želel vitez Lasser usmeriti na tri vprašanja: na teritorialno razdelitev dežele, na predvidene stroške za bodoče državne organe ter na predhodni izbor in ugotovitev uradnikov, ki bi bili primerni za višje službene položaje, posebno za vodstvo okrajnih oblasti. Glede razmejitve političnih okrajev, ki jih bo treba oblikovati, je potrebno zrelo presoditi, če in katere spremembe glede števila in razdelitve okrajev, kot so bili določeni pri postavitvi okrajnih glavarstev leta 1849, bodo potrebne. Ti okraji so bili osnova razdelitve deželnozborskih volilnih okrajev, spremembe pa so bile potrebne zaradi spremenjenih raz-

⁶ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvoluti I/56/= škatla 24/, št. 1267/1864.

⁷ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1867, št. 49. – Laibacher Zeitung 1861, št. 30 (6.2.1861).

mer glede prebivalstva in prometa, krajevne lege ali drugih dejstev. Namestniki so morali o tem poslati državnemu ministrstvu, če le mogoče do 15. septembra, natančno in izčrpno mnenje ter ga opremiti s potrebnimi statističnimi podatki o površini in številu prebivalstva predlaganih okrajev, kot s primerjalnimi pregledi prejšnje in bodoče razdelitve okrajev. Pri izbiri krajev, ki naj bi jih določili kot sedeže okrajnih glavarstev, so morali obenem paziti na to, če so potrebni uradni prostori na razpolago, oziroma ali jih je mogoče brez posebnih težkoč in stroškov zagotoviti. O rezultatih opravljenih zapažanj kot o ukrepih, ki bi bili potrebni, so mu morali poslati ločeno poročilo.

Potem ko bi ugotovili potrebno število ter sedeže okrajnih glavarstev, so morali namestniki do 15. oktobra poslati državnemu ministrstvu seznam personalnega staleža, ki bi ga te oblasti po najstrožjih merilih potrebovale, skupaj z izračunom stroškov, ki nanje odpadejo. Temu so morali priključiti primerjalni pregled stroškov po novem, s stroški bivših okrajnih glavarstev ter tedanjih okrajnih uradov.

Končno je vitez Lasser poudaril, kar zadeva predhodni izbor in ugotovitev oseb, ki bi bile primerne za višje službene položaje, da razumljivo ne gre še za posredovanje formalnih predlogov za zasedbo. S tem da je zaprosil namestnike, da se razgledajo po podrejenih uradnikih in označijo tiste, ki se zdijo za mesta okrajnih glavarjev in okrajnih komisarjev posebno primerni, želi državno ministrstvo le dobiti približen pregled nad tem, kako bo mogoče pri novi organizaciji spraviti pod streho do tedaj nastavljene politične uradnike ter razpoložljive uradnike, ki so jih do tedaj uporabljali le kot pomoč. Tozadevno poročilo je želel vitez Lasser do konca oktobra tekočega leta.⁸

Kot prvo je moral namestnik za Kranjsko baron Janez Nepomuk Schloissnigg⁹ predlagati teritorialno razdelitev dežele v bodoči politični upravni organizaciji. Z obžalovanjem, da naročilo povsem izključuje vsako razpravljanje o sistemu samem, je baron Schloissnigg v obširnem poročilu z dne 16. septembra 1864 pripomnil, da ima načelne pomisleke glede zopetne uvedbe okrajnih glavarstev. Vendar se je pedantno lotil naloge, ki se je morala omejiti le na prikaz politične razdelite dežele iz obdobja 1850–1854 ter na predlog potrebnih sprememb.

Kranjska je obsegala v tem obdobju 10 okrajnih glavarstev s 4 stalnimi izpostavami ter območje mesta Ljubljane. Če bi to razdelitev sedaj uporabili, bi dobili na podlagi zadnjega štetja prebivalstva iz leta 1857 naslednjo podobo:

Okrajno glavarstvo 1850–1854	Okrajno glavarstvo v obdobju 1850–1854	prebivalstvo v letu 1857	prebivalstvo v letu 1867
Radovljica	Radovljica, Kranjska Gora	10.281	27.809
Kamni	Kamni, Trzin, Šentilj, Loka	10.071	28.229
Koroti	Koroti, Bled, pri Podgori, Ljubljana	10.000	28.800
Ljubljana	Ljubljana, Ljubljana, Ljubljana	10.000	28.800
Krsko	Krsko, Krško, Krško, Loka	10.000	28.800
Črna	Črna, Črna, Črna	10.000	28.800
Škofja	Škofja, Škofja, Škofja, Loka, Loka	10.000	28.800
Novi	Novi, Novi, Novi, Loka, Loka	10.000	28.800
Novi	Novi, Novi, Novi, Loka, Loka	10.000	28.800
Novi	Novi, Novi, Novi, Loka, Loka	10.000	28.800
Novi	Novi, Novi, Novi, Loka, Loka	10.000	28.800

⁸ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvoluti I/56, št. 1267/1864.

⁹ O baronu Schloissniggu prim. Slovenski biografski leksikon III, str. 221.

Z gornjo razdelitvijo se namestnik ni mogel strinjati, deloma zaradi načelnih pomislekov, deloma glede na prometne interese in na siceršnje potrebe prebivalstva. V načelu si ni želel, niti se mu ni zdelo primerno, aktivirati stalne izpostave po vzoru iz leta 1850. Že pri predlogih za takratno organizacijo so se v poročilu predsedstva z dne 8. aprila 1849 odločno izrekli proti takim izpostavam, ker so na podlagi opažanj in izkušenj uradnih izpostav, postavljenih ob gradnji železniške proge ugotavljali, da te prej ovirajo kot pospešujejo javno službo. Prizadevanje za čim večjo emancipacijo od nadrejenega urada, za čim bolj samostojno vplivanje, za razširitev področja, kot to leži v človeški naravi in se temu ni mogoče izogniti, zelo lahko vodi do razlik in trenj ali drugih službenih nepravilnosti; povsem izjemen položaj uradnikov na trajnih izpostavah dopušča najmanj utemeljeno skrb glede rahljanja discipline. Ne glede na senčne strani trajnih izpostav v disciplinskem oziru, ostajajo uradniki v oddaljenih delih okraja, brez zadostnih instrukcij, brez pravočasno posredovanih informacij, brez pomoči za manipulacijska in pisarska opravila ali celo brez uradnega sluge, vedno le neka zasilna rešitev. Izpostave, kot so obstajale v obdobju 1850–1854, dajejo vtis polovičnosti in pogosto tudi nezadostnosti in nemoči; ker so brez bistvene koristi za prebivalstvo, same po sebi govorijo o neprimernosti tedanje razdelitve okrajev in kot vladni ukrep niso priporočljive. Razen tega naj bi razširjeno področje krajevnih občine povzročilo, da bi bila potreba po takih nepopolnih rešitvah v bodoči organizaciji manj nujna. Prav tako je bilo očitno, da je v načelu nedopustna delitev sodnega okraja med dve različni okrajni glavarstvi, kot bi bil to primer s sodnim okrajem Litija, če bi hoteli vztrajati pri tedanji razdelitvi dežele v političnem oziru. Sodni okraj Litija bi morali odpraviti in njegovo ozemlje razdeliti med druge sodne okraje, da bi se sodna razdelitev krila s politično.

V nadaljevanju je poročilo obravnavalo posamezne politične okraje na podlagi razdelitve iz leta 1849. Okrajno glavarstvo Radovljica bi bilo mogoče brez nadaljnega pustiti v tedanjem obsegu. Oba sodna in davčna okraja Radovljica in Kranjska Gora glede na svojo lego sodita skupaj in morata ostati skupaj, čim bo opuščena tedanja razdelitev okrajev in okraji združeni. Pri bodočem okrajnem glavarstvu bi se moglo postaviti le še vprašanje, ali bi ga kazalo povečati s sodnim okrajem Tržič z 2,7 kvadratnimi miljami in 6.027 prebivalci, kot je bila dana pobuda v organizacijskem predlogu leta 1849. S tem bi ozemlje tega okrajnega glavarstva naraslo od 18,8 na 21,5 kvadratnih milj in njegovo prebivalstvo od 27.003 na 33.030 oseb. Namestnik tega ni predlagal, ker je predpostavljal, da dodelitev tržiškega sodnega okraja Radovljici ne bi odgovarjala željam njegovega industrijskega prebivalstva in da Tržičanom, ne glede na bližjo lego Radovljice, mnogo bolj odgovarja, da bodo, kot leta 1850, prideljeni okrajnemu glavarstvu Kranj, kamor jih po komercialni cesti običajno vodi pot. Če pa bi Tržičani želeli, da bi bili dodeljeni Radovljici, tej želji prav tako ne bi nasprotoval. Zato je menil, da bi vprašanje dodelitve moralo ostati odprto in bi ga rešili, ko bo za to čas, glede na ugotovljene želje prebivalstva. V administrativnem oziru ne bi nobena od alternativ povzročila kakršnekoli težave ali neprimernosti.

Okrajno glavarstvo Kranj bi mogli prav tako pustiti v svojem nekdanjem obsegu, to je s sodnimi okraji Kranj, Škofja Loka in Tržič, kolikor ne bi okraja Tržič, glede na želje prebivalstva, dodelili okrajnemu glavarstvu Radovljica. Na vsak način pa bi bilo potrebno, v interesu tamošnjih prebivalcev, popraviti razmejitve med sodnima okrajema Škofja Loka in Ljubljana okolica, tako da bi katastrski občini Draga z 1073 orali in 295 osebami ter Sora s 502 orali in 248 osebami izločili iz sodnega okraja Ljubljana okolica in ju vključili v sodni okraj Škofja Loka. Ti dve katastrski občini ležita tako rekoč pred vrati mesta Škofja Loka, imata do tamkajšnjega sodišča manj kot 1/4, oziroma 1/2 ure peš hoda, njuni prebivalci morejo tam opraviti svoje zadeve brez izgube časa in stroškov, medtem ko imajo do sodišča v Ljubljani 4 dobre ure peš hoda. Tako jim že najenostavnejši posli na sodišču povzročijo celodnevno

izgubo časa in stroške za hrano. Okrajno glavarstvo Kranj bi se s tem povečalo za neznatnih 1575 oralov in 543 oseb.

Okrajno glavarstvo Kamnik bi bilo treba omejiti na sodna okraja Kamnik in Brdo s 10,7 kvadratnimi miljami ozemlja in 40.730 prebivalci. Zato bi morali iz njega v celoti izločiti del sodnega okraja Litija, ki je nekoč spadal h okrajnemu glavarstvu Kamnik kot sodni okraj Zalog, s površino 2,8 kvadratnih milj in 7.832 prebivalci. Ta izločitev bi bila po mnenju namestnika po eni strani nujna že glede na to, da se sodni okraj ne deli, po drugi strani pa to povsem odločno zahteva interes vsega prebivalstva. Že leta 1849 je prišlo do obžalovanja vredne zmote, ko je bilo ozemlje takratnega sodnega okraja Zalog dodeljeno okrajnemu glavarstvu Kamnik, od katerega je tako po naravni legi in hribovju, kot glede prometnih interesov ter poteka glavnih komunikacij med katerimi leži, od Kamnika povsem ločeno ter s svojimi potrebami in poslovnimi zadevami usmerjeno vse prej drugam, kot pa na Kamnik. Prebivalstvo omenjenega, na levem bregu Save ležečega litijskega sodnega območja, nima v Kamniku kaj iskati ter bi povezava v politično-administrativnem oziru s Kamnikom zahtevala od njih dosti hoje in potovanj, to pa bi terjalo mnogo časa in stroškov.

Okrajno glavarstvo Ljubljana bi morali pustiti v svoji nekdanji razsežnosti, to je v obsegu sodnih okrajev Ljubljana okolica in Vrhnika. V obeh sodnih okrajih pa bi kazalo v interesu prebivalstva napraviti nekatere spremembe. Glede na njihovo lego in prometni interes bi kazalo izločiti iz sodnega okraja Ljubljana okolica katastrski občini Draga in Sora, priključiti pa krajevno občino Slivnica z 2276,5 orali in 740 osebami (iz sodnega okraja Stična) ter krajevni občini Račna z 2130 orali in 395 osebami in Lipljene z 2207 orali in 558 osebami (iz sodnega okraja Velike Lašče). V povezavi s postavitvijo novega okrajnega glavarstva v Logatcu pa bi izločili iz sodnega okraja Vrhnika krajevni občini Rovte z 5.879 orali in 1373 osebami ter Žibrše s 3068 orali in 566 osebami ter priključili sodnemu okraju Planina (oziroma Logatec).

Okrajno glavarstvo Kočevje bi morali, razen omenjene izločitve krajevnih občin Račna in Lipljene, pustiti v takratnem obsegu, to je v obsegu sodnih okrajev Kočevje, Ribnica in Velike Lašče. Če pa bi hoteli v polni meri upoštevati interese in potrebe prebivalstva, bi morali to svojevrstno hribovito ozemlje razdeliti na dve samostojni manjši okrajni glavarstvi, Kočevje in Ribnica. Ta predpostavka zaradi povečanih stroškov ne bi imela nobenega izgleda, da bi jo na Dunaju odobrili. Prebivalce krajevnih občin Račna in Lipljene, ki bi jih izločili, je vodil običajni dnevni promet v Ljubljano, medtem ko v Kočevju niso imeli kaj opraviti.

Okrajno glavarstvo Črnomelj, ki je obsegalo glede na krajevno lego skupaj spadajoča sodna okraja Črnomelj in Metlika, bi mogli brez nadaljnjega pustiti nespremenjeno.

Ozemlje bivših okrajnih glavarstev Postojna in Vipava s skupno 35,6 kvadratnimi miljami, pa je bilo po mnenju namestnika potrebno, da se ga tako zaradi sebe, še bolj pa zaradi krajevnih, klimatskih in prometnih razmer, na novo razdeli med dva politična okraja. Razmejitev, kot so jo opravili v letu 1850, naj bi bila brezpogojno ponesrečena in povsem zgrešena. Posebno je to veljalo za okrajno glavarstvo Vipava, ki je zaobjelo sodna okraja Vipava in Idrija. Sodni okraj Vipava s 4 kvadratnimi miljami in 12.358 osebami je bil sam za sebe premajhen, da bi predstavljal okrajno glavarstvo. Povečanje s priključitvijo kakega od sosednjih sodnih okrajev, pa bi bilo v nasprotju z interesi prebivalstva. Vipavska dolina, ki jo je ločevalo od sodnih okrajev Senožeče in Idrija, po večini strmo padajoče gorovje, se je razlikovala od teh po komunikacijskih razmerah in po lokalnih, še bolj pa po komercialnih, prometnih smereh. Promet, ki je potekal po Vipavski dolini, se je odvijal proti Postojni po državni cesti Razdrto–Gorica in obratno proti Gorici in na Trst, medtem ko je potekal promet v sodnem okraju Senožeče, po višavju južno in vzhodno od Vipavske doline, po državni cesti Ljubljana–Trst. Ker niso vodili interesi prebivalce Vipavske doline navzgor proti Senožečam, ali prebivalce sodnega okraja Senožeče navzdol proti Vipavi, bi bila priključitev okraja Se-

nožeče Vipavi povsem neprimerna in neupravičena. Še bolj nenaravna in nasilna bi bila priključitev okraja Idrija Vipavi. Ob organizaciji v letu 1849 je imela Idrija z okrajno cesto, speljano preko Črnega vrha in Cola, direktno povezavo z Vipavo. Ta zveza je bila tako zaradi strmega terena, kot zaradi viharjev burje in snežnih zametov na višini med Črnim vrhom in Colom, težavna in nezadostna ter jeseni, pozimi in spomladi, neredko več tednov neprevozna. V primerjavi z letom 1849 pa so se komunikacijske razmere za Idrijo bistveno spremenile. Leta 1860 so speljali namreč od mesta Idrije skozi dolino Zale ter preko Godoviča in Hotedršice v vsakem oziru dobro in vsem prometnim zahtevam odgovarjajočo okrajno cesto v Logatec. S tem je bila vzpostavljena neposredna in najkrajša povezava okraja Idrija z okrajem Planina ter z južno železnico v kraju Logatec, kjer je bila železniška postaja.

Tako je namestnik predlagal, da v novi organizaciji priključijo sodni okraj Vipava okrajnemu glavarstvu Postojna, s katerim je z goriško državno cesto komercialno povezan, da pa sodna okraja Lož in Planina, ki sta tako ali tako klimatsko različna in h kraškemu ozemlju z burjo več ne sodita, izločijo iz bivšega okrajnega glavarstva Postojna. Iz sodnih okrajev Idrija, Lož, Planina ter krajevnih občin, izločenih iz sodnega okraja Vrhnika, pa bi oblikovali okrajno glavarstvo s sedežem v Logatcu. Predlog razdelitve ni bil nov, predlagali so ga že leta 1849, takrat še obstoječi okrožni urad v Postojni, deželno predsedstvo ter posebej za obravnavo organizacijskih predlogov postavljeni komite; s to razliko, da so tedaj, glede na še obstoječo razdelitev dežele na okrožja, menili, da se dodeli celotni okraj Vrhnika okrajnemu glavarstvu Logatec. Kar zadeva okrajni sedež Logatec, je bil leta 1849 edini pomislek v tem, da je bil sedež okrajnega sodišča v Planini. Sedaj pa ne bi mogel obstajati noben bistven pomislek, če bi tudi sedež okrajnega sodišča prestavili v Logatec, ker naj bi bil za ta namen prav tako dober kot Planina.

Teritorij bivših okrajnih glavarstev Novo mesto (od leta 1865 se je imenovalo Rudolfovo) in Trebnje s skupno 40,7 kvadratnimi miljami in 118.786 prebivalci, ki je predstavljal glede na obliko tal z vseh strani in smeri razklan in deljen hribovit in gorat svet, je bil očitno prevelik le za dva politična okraja. Najmanj pa se je bilo mogoče strinjati z razdelitvijo na okrajni glavarstvi Novo mesto in Trebnje, ker bi bilo težišče administracije, povsem v nasprotju z naravnimi prometnimi tokovi, prestavljeno proč od železnice kot glavne prometne žile, v notranjost dežele. Pri novi organizaciji bi si morali prizadevati ravno nasprotno. Namestnik je predpostavljal, da je neobhodno potrebno razdeliti to ozemlje na tri politične okraje, če naj bi upoštevali interese in potrebe prebivalstva. Najprimerneje se mu je zdelo, da bi oblikovali okrajna glavarstva v Novem mestu, s sodnimi okraji Novo mesto, Žužemberk in Trebnje (pri čemer bi iz slednjega izločili oddaljeno krajevno občino Moravče), v Krškem, s sodnimi okraji Krško, Radeče, Kostanjevica in Mokronog (pri čemer bi iz slednjega izločili krajevno občino Dole) ter v Litiji, s sodnimi okraji Litija in Stična. Litiji bi priključili krajevno občino Moravče z 0,7 kvadratnimi miljami in 2.072 prebivalci ter Dole s 4.321 orali in 702 prebivalci, iz Stične pa bi izdvojili krajevno občino Slivnica. Tudi ta predlog razdelitve ni bil nov, saj ga je vsebovalo že poročilo deželnega predsedstva z dne 8. aprila 1849.

Lasser je poslal namestniku v Ljubljani tudi vlogo mestne občine Višnja Gora, ki je prosila, da bi ji v novi organizaciji dodelili kak deželnoknežji urad. Namestnik je temu nasprotoval, kolikor bi šlo pri tem za dodelitev sedeža okrajnega glavarstva, ker je bila Višnja Gora majhen nepomemben kraj in interesom nobenega sosednjih sodnih okrajev ni odgovarjalo, da bi ga v politično-administrativnem oziru silili v kako bližnje razmerje in zvezo z njo.

Ljubljansko mestno območje bi kot zaključen in nedeljiv teritorialni kompleks z mestnim magistratom pod neposredno podreditvijo pod deželno vladno samoumevno obstajalo še dalje.

Po teh predlogih bi obsegala Kranjska v bodoči politični organizaciji 11 okrajnih glavarstev ter mestno območje Ljubljane:

Predlagana razdelitev dežele je obsegala eno okrajno glavarstvo več kot leta 1850, vendar so bile odpravljene vse 4 stalne ekspoziture, s čemer bi se stroški za enajsto deželno glavarstvo nekako kompenzirali. Ne glede na to, pa neugodna diferenca stroškov, kolikor ne bi bila

Okrajna glavarstva	Okrajna glavarstva	Stroški	Priloge
Radovljica	Radovljica, Kranjska Gora	2500	21.180
Kranj	Kranj, Trzin, Škofja Loka	1700	25.400
Kamnik	Kamnik, Škofja Loka, Kranjska	2400	24.740
Laško	Laško, Škofja Loka, Trzin	2100	24.100
Kočevje	Kočevje, Škofja Loka, Trzin	2000	24.100
Črnomelj	Črnomelj, Trzin	1000	24.100
Škofja Loka	Škofja Loka, Škofja Loka, Škofja Loka, Škofja Loka	1700	24.100
Logatec	Logatec, Logatec, Logatec, Logatec	2100	24.100
Novo mesto	Novo mesto, Novo mesto, Novo mesto, Novo mesto	2400	24.100
Kolpa	Kolpa, Kolpa, Kolpa, Kolpa	2500	24.100
Ljubljana	Ljubljana, Ljubljana	1000	24.100
Novo mesto, Ljubljana	Novo mesto, Ljubljana	1000	24.100

pretirana, po mnenju namestnika barona Schloissnigga, ne bi smela biti v toliki meri odločilna, da bi bila zaradi tega, predlagana razdelitev dežele, ki da je smotna, v kakršnikoli postavki vprašljiva.¹⁰

Kot drugo je prejel septembra 1864 Lasser poročilo o možnostih za nastanitev bodočih okrajnih glavarstev na Kranjskem. Namestnik je menil, da v krajih, kjer so okrajna glavarstva že bila, ne bo težav glede pridobitve uradnih prostorov. Potreba glede prostorov bo sicer pri bodočih okrajnih glavarstvih, v primerjavi s prejšnjimi, nekoliko večja, če jim bodo povrnili del kazenskega sodstva, za katerega so bile takratne politične oblasti pristojne in bodo morala okrajna glavarstva skrbeti za zapore, kar prejšnjim ni bilo treba. Vendar to ne bo povzročalo posebnih težav, ker gre le za enostavnejše zapore za nenevarne osebe, ki so prestajale kazen ječe. Sicer pa bi se morda dogovorili, da bi sodne oblasti na sedežu okrajnega glavarstva, sprejemale v svoje zapore tudi kaznjence, ki so jih obsodile politične oblasti. Troje od predlaganih okrajnih glavarstev bi dobilo sedeže v krajih, kjer nekoč takega urada ni bilo, namreč okrajna glavarstva v Logatcu, Krškem in Litiji. Tudi tu se namestnik ni bal, da bi prišlo do bistvenih težav ali prekomernih stroškov. V Logatcu samem bi bilo mogoče dobiti poslopje veleposestva kneza Windischgrätzta, ki bi dajalo zadosti prostorov za nastanitev urada. Krško je bilo majhno mesto, kjer je deloval mešani okrajni urad in najbrž ne bo pretežko dobiti hišo, ki bi jo mogli brez večjih stroškov preurediti v uradno poslopje za okrajno glavarstvo; računali so na hišo Martina Hočevarja. V Litiji je bilo nedaleč od železniške postaje poslopje gospostva Ponoviče, v katerem je bil tedaj nameščen mešani okrajni urad, ki bi bilo samo ali pa z majhnim prizidkom dovolj prostorno, za namestitev okrajnega glavarstva, pa tudi sodišča. Za kake konkretne dogovore pa po mnenju namestnika, zaenkrat še ni bil čas, ker še ni bilo znano, kdaj bo stopila predvidena nova organizacija v veljavo, niti sestava bodočih sodnih oblasti, niti njihovi sedeži in odnosi s političnimi oblastmi.¹¹

Naslednji elaborat je obsegal predlog potrebnega osebja za okrajna glavarstva, prikaz s tem povezanih stroškov ter njihovo primerjavo z nekdanjimi okrajnimi glavarstvi v letih 1850–1854 in obstoječimi okrajnimi uradi. Namestnik baron Schloissnigg je predvidel v skladu z navodili 11 okrajnih glavarjev, 25 okrajnih komisarjev, 11 okrajnih sekretarjev, prav

¹⁰ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvoluti I/56, št. 267/1864, 1333/1864.

¹¹ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvoluti I/56, št. 1267/1864.

toliko uradnih slug in služiteljev. Skupno bi šlo za plače 57.900 gld. Za pisarniške pavšale je namenil od 1.050 do 840 gld., za potne pavšale pa od 945 do 840 gld., skupno 20.265 gld. Kot predvidene stroške za najemnine je upošteval dejanske stroške okrajnih glavarstev iz let 1850–1854, pri novih okrajnih glavarstvih pa povprečne stroške iz navedenih let, vse pa povečane za 10% na račun zaporov.¹²

V začetku leta 1865 je prišlo na splošno do krajšega zastoja pri organiziranju novih političnih oblasti, dokler ni vladar 27. julija državnega ministra viteza Schmerlinga imenoval za prvega predsednika vrhovnega sodišča, na njegovo mesto pa grofa Belcredija, ki je postal tudi ministrski predsednik, medtem ko je bil Lasser upokojen. Poseben položaj politične uprave v okviru državnega ministrstva se ni obnesel, grofu Belcrediju je bilo odslej zaupano vodstvo celotne politične uprave vseh kraljevin ter dežel, ki niso pripadale ogrski kroni. Tako je odslej državni minister neposredno vodil uvedbo nove politične organizacije po deželah.¹³

Po predhodni obravnavi je novi državni minister grof Belcredi 4. septembra 1865 sporočil namestniku baronu Schloissniggu, da se v bistvenem strinja s predlogom o razdelitvi političnih okrajev na Kranjskem. Namerava pa še dobiti vladarjevo pooblastilo, da bi pridobili o osnutku teritorialne razdelitve tudi mnenje tamkajšnjega deželnega zbora. Takoj po otvoritvi naslednjega zasedanja naj namestnik vloži vladni predlog v obravnavo. Na kratko naj ga utemelji s potrebno ločitvijo sodstva od uprave, z ukazanim skrajnim varčevanjem pri državnem proračunu ter z željo, kako bi kar najbolj zadovoljili interese prebivalstva. Obenem naj izrazi pripravljenost, da bo odboru, ki mu bo poverjeno predhodno posvetovanje o tem vladnem predlogu, posredoval vsa potrebna pojasnila in statistične podatke. Državni minister je še pripomnil, da se to obvestilo, kakor sam vladni predlog, nanaša le na teritorialno razdelitev in razmejitev okrajev. Vse druge določbe, ki zadevajo novo organizacijo političnih oblasti, so pridržane nadaljnji presoji in sklepom vlade. Državni minister je še naročil namestniku, da z ozirom na predvideno presojo v deželnem zboru, osnutek nove teritorialne razdelitve še enkrat skrbno preverijo, na vsak način pa ga obravnavajo na posvetu z osebami, ki uživajo posebno zaupanje in deželne razmere dobro poznajo.¹⁴

Namestnik baron Schloissnigg je za 22. september sklical zaupnike iz različnih delov Kranjske. Vabilo na posvet so prejeli predsednik deželnega sodišča v Novem mestu Jožef Scheuchenstuel, svetnik deželnega sodišča v Ljubljani ter deželni poslanec Franc Kromer, veleposestnik (lastnik graščin Groblje, Črni potok in Geschiess) ter deželni poslanec dr. Karel pl. Wurzbach iz Ljubljane, veleposestnik ter deželni poslanec baron Oto Apfalter iz Križa pri Kamniku, župan v Postojni pl. Garzarolli, dvorni in sodni odvetnik ter deželni poslanec dr. Lovro Toman iz Ljubljane, ter veleposestnik in deželni poslanec Ivan Kosler iz Ortneka.

Vladar je s sklepom z dne 16. oktobra pooblastil državnega ministra, da zaprosi za mnenje deželne zbore posameznih kraljevin in dežel, ki so bili sklicani za 23. november, o pripravljenih osnutkih teritorialne razdelitve, ki naj bodo osnova novi organizaciji političnih oblasti. Državni minister pa ni čakal na obravnavo v kranjskem deželnem zboru, pač pa je – čim je prejel poročilo o sestanku z zaupniki – seznanil namestnika barona Schloissnigga, da je definitivno določil osnutek nove administrativne deželne razdelitve, kot jo je namestnik v svojem poročilu z dne 16. septembra 1864 prikazal in utemeljil, kot vladni predlog. Obenem naj pošlje prepis te razdelitve prezidiju višjega deželnega sodišča v Gradcu, z opozorilom na

¹² ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvoluti I/56, št. 1267/1864.

¹³ Laibacher Zeitung 1865, št. 172 (29.7.), št. 173 (31.7.)

¹⁴ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvoluti I/56, št. 1965/1865.

predlagane spremembe glede sodnih območij. Vladni predlog nove teritorialne razdelitve je vseboval tudi navedbo krajevnih občin v okviru posameznih okrajnih glavarstev.¹⁵

Na 18. seji, 22. januarja 1866, je začel deželni zbor obravnavati novo teritorialno razdelitev Kranjske. Odbor, sestavljen iz sedmih poslancev, po večini iz oseb z upravno ali sodno prakso (Jožef Rudesch, Franc Kromer, Alojz Mulej, Johan Guttman, dr. Johan Skedl, pl. Edvard Strahl) pod predsedstvom barona Schloissnigga, ki se je predhodno posvetoval, je zavzel odklonilno stališče do vladnega predloga: »Organizacijo /okrajnih glavarstev/, ki so jo komaj kot ponesrečen eksperiment položili v krsto, ne bi smeli tako hitro brez tehtnih razlogov zopet reaktivirati... Ponovitev tako drznih in potratnih eksperimentov, združenih s tako velikimi poslovnimi preobrti in novimi zmotami se zdi v Kranjski deželi zagotovo nepotrebna. Kajti imeli smo pred letom 1850 v naši kronovini deželnoknežje okrajne komisariate, ki so se v vsakem oziru povsem izkazali in so zato ostali še do sedaj v vsestransko hvaležnem spominu. Če se nam bo te zopet dalo, vas bo prebivalstvo Kranjske z nedeljeno radostjo pozdravilo.«

Odbor je nato predlagal, da v kronovini Kranjski ne vpeljejo novih političnih oblasti, dokler ne bodo istočasno reorganizirali nižje sodne in finančne oblastne organe. Pri tej reorganizaciji naj razdelijo kronovino na približno 24 okrajev s povprečno 20.000 prebivalci, istočasno ločijo sodstvo od uprave, vsakemu okrajnemu sodišču dodelijo na svojem območju tudi kazenskosočno uvodno preiskavo in vsakemu okrajnemu uradu tudi neposredno vodstvo davčnega urada.

V utemeljitvi svojega odklonilnega stališča je odbor navajal, da so se okrajna glavarstva obdržala le do konca oktobra 1854, ob vse bolj stagnirajoči dejavnosti in da so jih morali po komaj petletnem obstoju opustiti. Glavne hibe naj bi ležale v prevelikih okrajnih ozemljih in s tem povzročeni togosti. Veliki politični okraji zelo pogosto motijo ali ovirajo točno, zanesljivo in učinkovito izvajanje javne službe. Z odpravo okrajnih uradov in zopetno uvedbo okrajnih glavarstev ne bo dosežen pričakovani prihranek v državnem proračunu, marveč se bosta politična uprava in pravosodje v deželi le še podražila. Potrebno je upoštevati željo prebivalstva, naj ne bo prva instanca preveč oddaljena, in za vse veje javne službe, če le mogoče koncentrirana, na enem uradnem sedežu. Da bi mogli presojati primernost okrajnih teritorijev, pa bi morali, v kolikor mogoče jasnih obrisih, odboru najprej predložiti, kakšna bo pristojnost bodočih občin in okrajnih glavarstev.

V primeru, da bi deželni zbor odklonil predloge odbora ali bi vlada v nasprotju z mnenjem deželnega zbora sklenila, da zopet vpelje okrajna glavarstva, je odbor pripravil spreminjevalni predlog glede ozemelj novih političnih oblasti. Po njem bi namesto okrajnega glavarstva Litija zopet ustanovili okrajno glavarstvo Trebnje, ki bi obsegalo sodne okraje Trebnje, Žužemberk in Stična, zato pa bi okrajno glavarstvo Novo mesto obsegalo le sodna okraja Novo mesto in Mokronog; slednji ne bi bil več v sestavi okrajnega glavarstva Krško. Spremembe bi napravili še pri nekaj okrajnih glavarstvih: Pri okrajnem glavarstvu Ljubljana okolica bi sodni okraj Vrhnika zamenjali s sodnim okrajem Litija, pri okrajnem glavarstvu Logatec sodni okraj Lož s sodnim okrajem Vrhnika, sodni okraj Lož pa bi dodali okrajnemu glavarstvu Postojna. Ni pa se odbor ogrel za prenos sedeža okrajnega glavarstva Logatec v trg Planino.

Poleg tega so vključili v predlog prošnje večjega števila krajevnih občin za predstavitev iz enega sodnega okraja v drugega.

Novi kranjski namestnik baron Edvard Bach – Schloissnigg je bil novembra 1865 upokojen – je v uvodu razprave na deželnem zboru pojasnil, da se bo delokrog bodočih političnih

¹⁵ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvolut I/56, št.2414/1865.

oblasti ujemal z delokrogom tedanjih okrajnih uradov, kolikor ta zadeva politično dejavnost. Iz tega delokroga bodo odpadle zadeve, ki so bile z novim občinskim zakonom prenešene na občine. Ker bodo bodoče politične oblasti pristojne le za politične zadeve, bodo okrajne oblasti mogle obvladovati tudi bolj obsežne okraje. Kljub opozorilu, da ni naloga deželnega zbora, da razpravlja o bodoči politični organizaciji, ker je to pridržano vladi, marveč le, da pove svoje mnenje o predlagani teritorialni razdelitvi, se je večji del razprave vrtel ravno okrog tega vprašanja.

Tako je dr. Etbin Henrik Costa, tedaj ljubljanski župan, menil, da bi bilo potrebno postaviti namesto birokratske, samoupravno organizirano upravo, kajti brez samouprave pravi ustavni sistem ni mogoč. Zanimive pa so njegove sodbe o okrajnih komisariatih pred letom 1850 ter o prvih okrajnih glavarstvih. Poudaril je, da je mogoče v celoti pritrditi hvali politične uprave na Kranjskem do leta 1850 in da so druga kraljestva in dežele z določeno nevoščljivostjo gledale na tukajšnjo organizacijo okrajnih komisariatov. Vendar pa je treba priznati, da so okrajni komisariati obstajali v razmerah, ki so bile v primerjavi s sedanjimi v načelu povsem drugačne. Bil je to čas, ko ni bilo svobodnih občin, ko je obstajala še podložniška zaveza, ko so se ljudje delili na dva razreda, na gospode in podložnike, ko ni bilo komplikacij, ki jih danes poznamo v socialnem življenju, ko je bila stopnja izobrazbe prebivalstva še mnogo skromnejša. Ni mogoče pričakovati, da bi taki okrajni komisariati, če bi jih sedaj vpeljali, imeli enako dobrodelen vpliv na deželo. Predlagane okrajne oblasti pa očitno nimajo drugega namena, kot da se ustvari organ nadzora, ki bi globoko posegal v vse kroge prebivalstva. Toda za dosego tega tudi 24 okrajnih komisariatov ne bo dovolj, predvideti bi morali še žandarmerijo, kot je bila v času od 1850 do 1859. Tudi obdobje prvih okrajnih glavarstev se s sedanjim ne da primerjati, ko je z novim občinskim zakonom zagotovljeno občinam širše področje dejavnosti in se bo, kot v drugih kraljevinah in deželah, tudi v našem deželnem zboru uveljavilo spoznanje o nujnosti okrajnih zastopov. Primerjava z letom 1850 ni primer na tudi zato, ker so bila postavljena takratna okrajna glavarstva na podlagi državne ustave, ki ni bila nikoli udejanjena in ker se je v letih 1850 in čim bolj gremo proti sredi 60. let, vedno bolj in bolj izoblikoval absolutizem, ki je prav za svojo izvedbo potreboval tudi okrajna glavarstva, ki pa so bila preveč pomanjkljiva in nezadostna po številu in moči.

Dr. Costa je nadalje nasprotoval trditvi odbora, da je potrebno uvesti okrajne komisariate zaradi nezmožnosti občin, nasprotno, občine je treba končno oprostiti državnega skrbništva. Nasprotoval je tudi trditvi, da bi bili okrajni komisariati cenejša okrajna uprava.

V obširni in na momente polemični razpravi sta dr. Costo podprla Luka Svetec, pristav okrajnega urada Brdo pri Podpeči in dr. Janez Bleiweis, profesor in deželni živinozdravnik, češ da je ljudstvo že zrelo za samoupravo. Dr. Bleiweis se je skliceval na to, da naj bi v času Ilirskih provinc že imeli avtonomno občinsko življenje in kot dokaz opisal takratni upravni sistem. Iz tega časa naj bi ostal v rabi kot oznaka za besedo »Bezirk«, kanton. Dekan v Moravčah, dr. Ivan Toman, se je ostro odzval na trditev poročevalca Kromerja, da zadnje volitve županov niso ravno srečno izpadle, češ da je s tem župane, ljudi iz našega naroda označil, kot da to ne bi bili poštene močje s čutom za zakonitost.

Glasovalo se je najprej o predlogu dr. Coste, da bi morali pri tej reorganizaciji novim občinskim zastopom, pa tudi okrajnim zastopom, ki bi jih morebiti organizirali, dodeliti tiste politične zadeve, ki niso nujno pridržane političnim oblastem in bi bilo nato mogoče, število političnih oblasti prve instance kar se da skržiti. Nato so glasovali še o odborovem predlogu, vendar ne eden ne drugi predlog nista dobila potrebne podpore. V prvem primeru je za predlog dr. Coste glasoval slovenski tabor, v drugem primeru pa je poleg tega odborovemu predlogu nasprotoval še dr. Jožef Suppan, dvorni in sodni odvetnik v Ljubljani. Po vsem tem so vzeli v pretres predlog odbora o teritorialni razdelitvi.

Razprava se je v glavnem vrtela okrog vprašanja prestavitve nadaljnjih krajevnih občin iz enega okraja v drugega, delno pa tudi okrog vprašanja sedežev okrajnih glavarstev. Tako je občina Ribnica prosila za prestavitev sedeža okrajnega glavarstva iz Kočevja v Ribnico. Bližnja okolica Ribnice je močno naseljena in tamošnji prebivalci, enako kot prebivalci okraja Velike Lašče, živahno trgujejo proti Ljubljani in Rakeku, medtem ko je promet s Kočevjem, odkar so opustili tamkajšnje žitne sejme, skoro popolnoma zamrl. V trgu Ribnici je zadosten izbor primernih prostorov za namestitve urada ter uradnega osebja. Poročevalec Franc Kromer, je proti temu predlogu navedel vrsto razlogov, med drugim tudi to, da se kočevski prebivalci, v velikem številu ukvarjajo s krošnjarstvom, kar ima za posledico zaradi njihovih potovanj, pomembno uradno korespondenco in številna zasliševanja. Za nastanitev urada in uradnega osebja so v Kočevju prav tako na razpolago ustrezni prostori.

Sprememba ni bila sprejeta, enako tudi ne predlog občine Razdrto o prenosu sedeža okrajnega glavarstva iz Postojne v Razdrto, ter občine Planina o prestavitvi sedeže predvidenega okrajnega glavarstva iz Logatca v Planino. Razdrto naj bi bilo bolj v sredini političnega okraja kot Postojna, prevladalo pa je mnenje, da je bila Postojna od nekdaj bolj pomembna. Tu so bili prej okrožni urad, od 1850 do 1854 okrajno glavarstvo, kolegijsko sodišče, davčni urad, davčni inšpektorat, distriktni fizikat in druge oblasti, za njihovo namestitve je bilo na razpolago zadosti prostorov. Obstajala je tudi dobra štirirazredna normalka, končno je imela Postojna železniško povezavo. Županstvo Planine pa je navajalo, da leži trg ob državni cesti in ob okrajni cesti, ki se vanjo steka in vodi preko Cerknice na Lož, Bloke in Hrvaško ter ima veliko večji promet kot državna cesta. Uro hoda od Planine je kraj Rakek, ki ima obsežen promet z lesom ter šteje njegova železniška postaja med najvažnejše na progi Ljubljana–Trst. Tukaj je bilo tudi gospostvo Haasberg kneza Windischgrätza, ki zaradi svojega velikega obsega in posebno velikih gozdov zasluži, da se ga upošteva. Trg Planina sam je imel pomemben promet z lesnimi izdelki in je dobil zato tudi dovoljenje za prirejanje tedenskih sejmov. Prostorov za nastanitev uradov in uradnikov je bilo več kot dovolj. Prevladalo pa je mnenje, da leži Logatec bolj v sredi predvidenega političnega okraja in da je zato primernejši.

V nadaljevanju so soglašali z vsemi predlogi teritorialnih popravkov, ki jih je predlagal odbor, poleg tega pa še s predlogom bivšega namestnika barona Schloissnigga, da vse peticije krajevnih občin, tako upravičene kot neupravičene, priložijo k spisu, ki ga bodo poslali vladi, da bo državno ministrstvo seznanjeno z željami in prošnjami, ki so bile izražene v deželi.¹⁶

19. junija 1866 je državni minister grof Belcredi zaupno sporočil namestniku baronu Bachu, da so mnenje kranjskega deželnega zbora o novi teritorialni razdelitvi vojvodine skrbno preučili, da se pa ne more strinjati s predlaganimi spremembami. Zato namerava pri izvedbi nove upravne organizacije v vojvodini Kranjski vztrajati pri 11 političnih okrajih, poleg magistrata deželnega glavnega mesta. V predlog uredbe pa je vključil tudi tri predlagane spremembe glede dodelitev krajevnih občin (namreč občine Ilova Gora k političnemu okraju Ljubljana okolica, občin Strmica in Studeno k političnemu okraju Postojna).

V nadaljevanju je grof Belcredi seznanil barona Bacha še z nadaljnjimi vprašanji, povezanimi z novo organizacijo. Vprašanje stroškov je bilo pri tedanji finančni stiski države tako v ospredju, da je bilo mogoče pristopiti h končni izvedbi načela o delitvi sodstva od uprave, – ne glede na to, kako nujna je, – šele ko bo uspelo doseči zmanjšanje stroškov za politično upravo, ali pa vsaj ugotoviti tovrstni prihranek. To je bilo potrebno za kritje povečanih potreb pravosodne uprave, ki jih pa ni bilo mogoče še izračunati, ker ni mogel pravosodni minister

¹⁶ Bericht über die Verhandlungen des krainischen Landtages zu Laibach in den Monaten November, December 1865 und Januar, Februar 1866, Laibach 1866, str.296-348.

pred dokončnim sprejetjem novih pravosodnih zakonov, ki so bili v postopku, izvesti spremembe v organizaciji sodišč. Vendar je grof Belcredi pričakoval, da bo dala organizacija političnih oblasti v vojvodini Kranjski, zaradi njenega majhnega obsega in enostavnih razmer, zadovoljiv finančni rezultat. Tudi se je trdno odločil, da število osebja političnih oblasti zniža do skrajnih meja neobhodno potrebnega. Za zagotovitev namena, za katerega si je prizadeval, pa je bila potrebna določena modifikacija osnov za novo organizacijo političnih oblasti, objavljenih z uredbo državnega ministrstva z dne 26. junija 1864, posebno glede personalne in plačilne sheme.

Politične okrajne oblasti naj bi se kot do tedaj imenovale okrajni uradi. To se mu je zdelo primernejše, kot pa naziv okrajna glavarstva, ki je bil izbran v letu 1849, odkar je imel na Kranjskem, kot v drugih delih države, funkcionar na čelu deželnega zastopa, naslov »deželni glavar«. Tudi ni nobenega utemeljenega razloga, da bi spremenili poimenovanje, ki je prebivalstvu že dobro znano. Osebe novih okrajnih uradov naj bi v večjih in bolj obljudenih okrajih obstajalo iz okrajnega predstojnika, okrajnega komisarja in nižjega uradnika za oskrbo manipulacijske službe, v manjših okrajih pa iz okrajnega predstojnika in okrajnega sekretarja. Ta bi imel prav tako status konceptnega uradnika, ker mora nadomeščati predstojnika okraja v primeru, da je ta zadržan, mora pa poleg dodeljenih konceptnih del in siceršnjih obveznosti, skrbeti tudi za vodstvo manipulacijske službe. Tako bodo lahko prišli do mesta okrajnega sekretarja ne le konceptni uradniki s pravosodnim študijem in izpiti, marveč tudi pisarniški uradniki, če so si pridobili potrebno kvalifikacijo na osnovi službene prakse.

Nekoliko so spremenili tudi uradniške plače. Po novem so bile predvidene v dveh stopnjah: za okrajne predstojnike 1.800 in 1.600 gld. ter užitek stanovanja ali tozadevno denarno nadomestilo, za okrajne komisarje 1.100 in 1.000 gld., za okrajne sekretarje 900 in 800 gld., za nižje uradnike 700 in 600 gld. Sistemiziranje mest za sluge naj bi odpadlo, za to naj bi vsak okrajni predstojnik dobil primeren pavšal. Nadaljnji pavšali naj bi bili na razpolago za opravljanje pisarskih poslov (za plačilo dnevničarjev, za kritje službenih in pisarskih potreb), ter za kritje potnih stroškov. Namestnik se naj bi pri določanju vsot zgledoval po okrajnih predstojnikih, ki so bili znani po varčnosti, premisliti pa kaže, ali naj bi namenili predstojnikom, namesto delnih namenskih pavšalov, nek večji znesek kot zbirni pavšal.

Državni minister je želel, naj po vladarjevi odobritvi personalnega in plačilnega staleža novih oblasti v najkrajšem času izvedejo personalne zasedbe. Zato je moral namestnik v ločenem poročilu pripraviti tozadevni predlog za vsa nova konceptna službena mesta. Pri tem je moral postopati skrajno vestno ter predlagati le take uradnike, od katerih je mogel pričakovati, da bodo v celoti zadovoljivo opravljali službo. Vsi oziri na družinske razmere, službeno dobo, čin itd. so morali pri tem povsem stopiti v ozadje. Nadalje je moral pripraviti tudi seznam konceptnih uradnikov, zaposlenih pri političnem delu tedanjih okrajnih uradih, ki jih ne bi bilo mogoče zaradi zmanjšane delovne zmožnosti, starosti ali drugih vzrokov zaposliti v okviru nove organizacije.

Grof Belcredi je tudi izrazil željo, da namestnik sporoči, kdaj bo nastopil čas, ko bodo mogle nove oblasti začeti delovati. To je namreč odviselo od vprašanj, ki so jih morali še rešiti in so se nanašala na lokalne razmere ter na večje ali manjše težave z namestitvijo novih uradov, kakor tudi glede na predajo poslov. Državni minister je pripomnil, da je prišel do zaključka, da je potrebno reorganizacijo izvesti takoj, ker je to že od zdavnaj nameravano in je v interesu vlade to nujno že iz političnih razlogov. Sicer bo javna služba zaradi odlaganja v nedogled, da bodo potrjeni novi pravosodni zakoni, utrpela občutno škodo. Prvi korak do ločitve uradnih področij dotlej združenih pri okrajnih uradih, se da napraviti najbolj naravno in z najmanj težavami, z reformo politične uprave. Delokrog političnih oblasti je bil na podlagi samouprave, ki je bila odstopljena deželnim, okrajnim in občinskim zastopom, že močno

zožen, tako da nadaljnjega obstoja številnih oblastnih organov in očitno prevelikega števila uslužbencev v politični administraciji ni bilo mogoče več zagovarjati. Državni minister je nadalje pozval ministra za pravosodje ter finance, da na svojih službenih področjih sprejmeta take ukrepe, ki bi odgovarjali nameravanemu preoblikovanju politične upravne organizacije in ne le take, ki bi bili takoj izvedljivi v okviru obstoječe zakonodaje, ampak jih je narekoval tudi obzir do državnega zaklada.¹⁷

Potem ko je dobil želena poročila, je državni minister namestniku baronu Bachu prav na zadnji dan leta 1866 zaupno sporočil, da je operat o novi organizaciji političnih oblasti v vojvodini Kranjski, na temelju teritorialne razdelitve dežele na 11 okrajev, kot jo je z uredbo 19. junija potrdil, predložil v podpis vladarju. Napravil pa je nekaj sprememb pri posameznih službenih kategorijah in plačilnih stopnjah. Obdržali naj bi v organizacijskih osnovah za okrajne predstojnike predvidene tri plačilne stopnje v višini 2.000, 1.800 in 1.600 gld. Okrajni komisarji naj bodo dveh kategorij, prvi s plačo 1.100 in drugi s plačo 900 gld. Manipulacijsko službo pri novih okrajnih uradih naj po pravilu vodijo okrajni sekretarji, ki imajo v smislu organizacijskih osnov stalež manipulacijskih uradnikov. V majhnih okrajih pa ne bi imenovali okrajnega sekretarja, ampak bi okrajni komisar poleg svojih obveznosti, skrbel tudi za vodstvo manipulacijske službe. Dokler so na razpolago še za službo sposobni in dobro uporabni kanclisti ter uradne sluge, ki ne bi pri novi organizaciji dobili definitivne namestitve, bi jih mogli pri dotedanji plači in s tem, da jim službena leta štejejo dalje, po potrebi uporabiti pri okrajnih uradih. Ustrezno pa bi se okrajnemu uradu znižal pavšalni znesek za dnevničarje in za služiteljske posle.

Namestnik je moral sedaj brez odlašanja poslati državnemu ministru predlog za zasedbo službenih mest, pri čemer je moral upoštevati tudi uradnike, ki so bili zaposleni pri odvezi in regulaciji zemljiških bremen. Posebej je državni minister še priporočil okrožnega komisarja in titularnega namestniškega sekretarja Rudolfa grofa Chorinskega, ki je bil zaposlen v državnem ministrstvu na Dunaju, za eno od mest okrajnih predstojnikov na Kranjskem. Poleg tega naj bi namestnik uredil vse potrebno, da bodo lahko nove oblasti pričele z delom v najkrajšem roku, če le mogoče v zadnjih dneh meseca marca (1867). Posebej naj ugotovi, kako je z namestitvijo uradov ter z nastanitvijo in preskrbo zapornikov, ki so jih obsodile politične oblasti.¹⁸

V kratkem je grof Belcredi že sporočil baronu Bachu, da je cesar 11. januarja (1867) odobril predloge o reformi politične uprave v vojvodini Kranjski, in sicer o razdelitvi dežele na 11 okrajev, o personalnem in plačilnem staležu deželne vlade in okrajnih glavarstev (istočasno je namreč potekala reorganizacija namestništva v deželno vlado) ter mu prepustil, da čimprej določi rok za začetek delovanja novih oblasti ter za imenovanje okrajnih predstojnikov. O vsem tem ga je državni minister obvestil zaupno, obenem pa ga ponovno prosil, da dostavi predlog za zasedbo službenih mest, s pripombo, da je zadržal javno objavo cesarjeve odobritve do časa, ko bo izvedena zasedba službenih mest v novi organizaciji in bo določen začetek njenega delovanja. Glede roka pa ga je opozoril, da bo to leto potekalo novačenje v času od 15. marca do konca aprila in je treba paziti, da ne bi zaradi preoblikovanja oblastne organizacije, nastopile motnje v tem važnem opravilu.¹⁹

¹⁷ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvolut I/56, št. 1503/1866. – Zakon s katerim so bila označena temeljna načela za urejanje občin z dne 5. marca 1862, Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1862, št. 18.

¹⁸ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvolut I/56, št. 75/1867.

¹⁹ ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvolut I/56, št. 192/1867.

3. februarja 1867 je državno ministrstvo objavilo uredbo o reformi politične uprave v vojvodini Kranjski, ki jo je vladar odobril 11. januarja. Kot dan začetka delovanja novih oblasti je bil določen 10. marec, nakar so morali mešani okrajni uradi prenehati delovati kot politične oblasti. Kranjska je bila ena prvih dežel, kjer so to reformo izvedli, malo prej le na Salzburškem ter v Galiciji in Krakovu. Ostale dežele so prišle na vrsto šele naslednje leto, po sprejemu zakona o postavitvi političnih upravnih oblasti v državnem zboru.²⁰ Naknadno so izvedli na Kranjskem le še nekaj manjših popravkov novooblikovanih administrativnih okrajev (uredba državnega ministrstva z dne 28. februarja 1867); ti so bili potrebni zaradi uskladitve s krajevnimi občinami, oblikovanimi na podlagi občinskega reda z dne 17. februarja 1866. Bili so to popravki, vsebovani že v poročilu barona Schloissnigga z dne 16. septembra 1864.²¹

Okrajne predstojnike je imenoval državni minister, in sicer istočasno z objavo vladarjevega sklepa (to je 3. februarja), okrajne komisarje, okrajne sekretarje in uslužbence pa nato deželni predsednik. Za nove okrajne predstojnike so bili imenovani: namestniški svetnik ter dotedanji okrajni predstojnik Jožef pl. Schiwitzhofen v Kamnik (s tem, da je obdržal prejšnji višji službeni čin in prejeme), okrajni glavar in dotedanji okrajni predstojnik Johan Pajk v Ljubljano, okrajni glavar in dotedanji okrajni predstojnik Jožef Derbič v Kranj, nadalje dotedanji okrajni predstojniki Avgust pl. Fladung v Kočevje, Anton Ogrinc v Logatec, Anton Globočnik v Postojno, Jožef Ekel v Novo mesto, vitez Leopold Höffern v Krško, August Wurzbach pl. Tannenberg v Radovljico, grof Aleksander Auersperg v Litijo ter Rudolf grof Chorinsky v Črnomelj. Sedaj je Grof Belcredi predlagal še uslužbenca bivšega namestništva v Benetkah Adolfa Robiczeka, ki je tedaj bival v Mariboru, da ga zaposlijo na kako sekretarsko mesto na Kranjskem. Posredoval pa je tudi prošnjo okrajnega predstojnika Ignaca Malyja za premestitev iz Primorja na Kranjsko.²²

10. marca so morala pričeti z delom tudi nova okrajna sodišča, ki so nadaljevala sodne zadeve dotedanjih okrajnih uradov, večinoma pa prevzela tudi njihova območja, le sodni okraj Krško so povečali za dotedanji okraj Kostanjevico, sodni okraj Postojno pa za dotedanji okraj Senožeče. Poleg tega so opravili še nekaj prerazporeditev krajevnih občin, v skladu z uredbo državnega ministrstva z dne 3. februarja (uredba pravosodnega ministrstva z dne 14. februarja 1867)²³, ter naknadno v skladu z uredbo državnega ministrstva z dne 28. februarja 1867 (uredba pravosodnega ministrstva z dne 2. marca 1867).²⁴

V Avstriji je prišlo po izgubljeni vojni leta 1866 do menjave vlade (februarja 1867). Odstopil je Belcredi in na čelo vlade je prišel baron Ferdinand Beust, prej saški ministrski predsednik, ki je konec leta 1866 pod Belcredijem že vodil zunanje zadeve monarhije. Nemško liberalni poslanci so dobili v državnem zboru po številu in osebnem vplivu tolikšno težo, da delovanje vlade mimo državnega zbora ni bilo več mogoče. Državni temeljni zakon z dne 21. decembra 1867 o sodni oblasti je prinesel določbo o ločitvi pravosodja od uprave na vseh

²⁰ ARS, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvolut I/56, št. 393/1867. – Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1867, št. 22, 25, 35. – Gesetz- und Verordnungs-Blatt für das Herzogthum Krain 1867, št. 8. – Laibacher Zeitung 1867, št. 15 (18.1.), št. 23 (28.1.), št. 30 (6.2.).

²¹ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1867, št. 43.

²² ARS 16, Deželno predsedstvo za Kranjsko, konvolut I/56, 393/1867. – Laibacher Zeitung 1867, št. 31 (7.2.), št. 58 (11.3.). – za Jožefa pl. Schiwitzhofena prim. Slovenski biografski leksikon IV, str. 947. – za Johana/Ivana Pajka prim. Josip Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, str. 294, 298, 306, 308, 309, 312. – za Antona Globočnika prim. Slovenski biografski leksikon I, str. 219–220; za Augusta Wurzbacha prim. C. von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich.

²³ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1867, št. 35. – Gesetz- und Verordnungs-Blatt für das Herzogthum Krain 1867, št. 9.

²⁴ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1867, št. 46.

stopnjah. Po sprejetju v obeh domovih državnega zbora, je vladar 19. maja 1868 podpisal zakon o postavitvi političnih upravnih oblasti v avstrijski državni polovici. Tako so bili dani pogoji za izvedbo nove politične organizacije tudi v ostalih deželah monarhije in to istočasno. V skladu s tem zakonom so nove okrajne oblasti tudi na Kranjskem preimenovali v okrajna glavarstva (uredba notranjega ministra z dne 10. junija 1868), upravna razdelitev dežele pa je preživela, ob nekaj manjših krajevnih popravkih, tudi razpad monarhije.²⁵

Namestnik, po novem deželni predsednik, baron Bach je ob začetku delovanja novih okrajnih oblasti na Kranjskem, v časopisu *Laibacher Zeitung* pojasnil smernice, po katerih so se ravnali pri oblikovanju političnih uradnih ozemelj. Pri tem so morali upoštevati območja bodočih okrajnih sodišč, ker ta niso smela biti deljena, predvsem pa so morali kolikor mogoče upoštevati teritorialno povezanost ter enakovrstnost interesov prebivalstva. Za politično upravo je pomembno, da se zadevne stične točke ugotovijo ter izkoristijo. Kot taki momenti, ki jih je bilo treba upoštevati, so bile smeri cest, po katerih poteka obsežen promet, ustanavljanje skupnih zdravstvenih in drugih ustanov, sovpadanje z deželnimi volilnimi okraji itd.

Nato je baron Bach prešel na glavne naloge bodočih okrajnih oblasti. Kot prvo je izpostavil pospeševanje osnovnega šolstva in sicer tako, da bodo tam, kjer je potrebno, gradili nove šole, izboljšali ali razširili obstoječe ter pazili, da bo tistim, ki so sposobni za šolo, omogočeno šolanje, da bo šolski obisk dober, in da se bodo držali tozadevnih predpisov. V sodelovanju s šoli naklonjeno duhovščino bo mogoče pridobiti za šolo tudi tiste maloštevilne občine, ki jim dobrobit pouka še ni prišel do zavesti. Zaradi pomena, ki ga imajo dobre komunikacije za trgovino in promet, so morali posebno pozornost nameniti cestam. Ne smejo misliti, da tozadevna dejanost in vpliv okrajev nista več potrebna, potem ko je bila prenešana skrb za gradnjo in vzdrževanje okrajnih cest na cestne komiteje. Nasprotno, v obsegu, določenem v 25. členu zakona o cestah, mora ta obstajati še naprej. Naloga novih okrajnih uradov je, da nadzirajo dejavnost cestnih komitejev, da nastopijo zoper vsako malomarnost pri vzdrževanju cest, da glede na okoliščine predlagajo odpoklic ter volitve novega cestnega komiteja, sploh pa da skrbijo, da bodo okrajne ceste vedno v neoporečnem stanju. Okrajni urad mora tudi dati iniciativo, kjer gre za izboljšanje pomanjkljivo zgrajenih cest ali za razširitev konkurenčnih ozemelj, to je območij, ki so prispevala k vzdrževanju cest.

Ena glavnih nalog novega okrajnega urada je bila nadalje vzdrževanje javne varnosti. Predvsem so morali paziti, da občine obveznosti s tega področja v celoti izpolnjujejo. Sem je sodil nadzor nad vagabundi in nevarnimi člani občine ali tujci, izvajanje nočne straže, nadzor nad točilnicami in zapiralno uro, itd. Okrajni urad je imel na razpolago tudi žandarmerijo. Glede na to, kako je bila razmeščena in kakšna je bila zasedba postojank, naj bi popolnoma zadoščala za varnostne potrebe na Kranjskem. Posebna naloga okrajnega predstojnika je bila, da poveljniku postojanke v kraju, kjer je imel sedež okrajni urad, ter poveljujočim zunanjih postojank, redno predpiše obveznosti ter doseže z njimi primerno sodelovanje.

V splošnem pa je namestnik poudaril, da se bo moralo delovanje okrajnega urada kazati zlasti navzven in svoje uspehe dokazovati posebno v živahnih neposrednih stikih s prebivalstvom in občinami. Menil je, da so glede na obseg okrajev in oddaljenost od uradnega sedeža, za mnoge občine, uradni dnevi v smotno izbranih občinskih središčih nujni. Uradne dneve naj bi imeli, če le mogoče, vsakih 14 dni in jih primerno objavili. Glede sedežev

²⁵ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich 1867, št.144; 1868, št. 44, 101, 102.- Priloge h krajevnim in občinskim repertorijem ter leksikonom, ki jih je izdala statistična centralna komisija na Dunaju. (gl. Handbücher und Karten zur Verwaltungsstruktur in den Ländern Kärnten, Krain, Küstenland und Steiermark bis zum Jahre 1918, Graz 188, str.283-285.)

bodočih okrajnih sodišč pa bi bilo najbolj smotrno, ko bi bili ti v krajih dotedanjih okrajnih uradov, z izjemo Kostanjevice in Senožeč. Tja bo moralo prebivalstvo prihajati že tako zaradi drugih poslov, tam bodo nemara na razpolago tudi primerni prostori.

Za uspešno delovanje državne uprave je baron Bach pripisoval velik pomen njenemu odnosu do prebivalstva. Opozoril je na potrebno vljudnost in ustrežljivost pri poslovanju s strankami, ki morata biti za izobraženega uradnika samoumevni. Prav tako mora veljati kot osnovno pravilo za vse, ki sodijo k uradu, prijazno obnašanje nasproti prebivalstvu.

Končno je baron Bach še poudaril, da morajo biti uradi nasproti slovenskemu prebivalstvu v jezikovnem oziru, kar se da pravični. Razumljivo je, da morajo z njim ustno poslovati le v njihovem jeziku. Pisne vloge v slovenskem jeziku morajo rešiti v istem jeziku. Pri dostavah slovenskim strankam morajo uporabljati slovenske formularje. Izpovedi slovenskih strank, dane na zapisnik, morajo po možnosti zapisati v njihovem jeziku. Sploh pa si morajo uradniki, pri katerih se temeljito znanje slovenskega jezika itak predpostavlja, z vso resnostjo prizadevati, da se tudi glede pisne rabe jezika, kar se da izpopolnijo.²⁶ Seveda se postavlja vprašanje, ali je bilo delovanje okrajnih glavarstev tako tudi v praksi. Drži pa, da je od tega časa uradne korespondence v slovenskem jeziku vedno več.

Bachova napotnica novim okrajnim uradom je opozorila na številna vprašanja. Zavedal se je, da so ti temelj državne uprave in da je njihov pomen v lokalnem dogajanju velik. Zanimivo pa je, da je prav Kranjska prednjačila pri obnovitvi okrajnih glavarstev.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Wiederherstellung der Bezirkshauptmannschaften in Krain (1867)

Jože Žontar

Eine der ersten Aufgaben der neuen Verfassungsordnung war die Umgestaltung des gesamten Behördenapparats, darunter auch die Trennung von Verwaltung und Justiz. Im Oktober 1863 brachte das Staatsministerium einen Gesetzesentwurf in den Reichsrat ein, durch welchen die Richtlinien für die künftige Zusammensetzung und Wirkung der politischen Behörden festgelegt werden sollten. Der Landesbehörde wären die Bezirksbehörden unterstellt, die wie vor 1854 Bezirkshauptmannschaften heißen sollten. Außer von den letzteren sollten die Amtsgeschäfte der landesfürstlichen politischen Bezirksbehörden auch den Stadtmagistraten aufgrund besonderer Gemeindestatute zugewiesen werden. Bei den personellen und materiellen Kosten war wegen der immer schlimmeren Finanznöte des Staates besondere Sparsamkeit geboten. Bis Juni 1864 kam der Gesetzesentwurf im Reichsrat noch nicht zur Abstimmung, worauf das Staatsministerium die Statthalter in den Ländern anwies, dessenungeachtet aus Dringlichkeitsgründen mit den administrativen Vorbereitungen zu seiner Anwendung zu beginnen. Im Vordergrund standen drei Fragen: die territoriale Aufgliederung des Landes, die Kosten für die künftigen Behörden und die Auswahl von geeigneten Beamten.

Der Statthalter von Krain, Baron Johann Nepomuk Schloissnigg, fügte einem umfangreichen Bericht die prinzipielle Bemerkung hinzu, er bedaure, daß die Anweisung jede Debatte über das System selbst ausschließe. Er legte jedoch einen Vorschlag vor, nach welchem Krain 11 Bezirkshauptmannschaften umfassen würde, die zum Großteil anders gebildet werden sollten als im Jahre 1850. Der neue Staatsminister Graf Belcredi ging im September 1865 auf diesen Vorschlag ein, bat jedoch, daß er auch im Landtag erörtert werden möge.

²⁶ Laibacher Zeitung 1867, št. 58 (11.3.).

Ein Sonderausschuß, der zu diesem Zweck vom Landtag gewählt worden war, äußerte sich in einer Präliminardebatte dem neuen System der politischen Behörden gegenüber ablehnend. Auch die Landtagsdebatte im Januar 1866 war eher prinzipieller Natur, kritisch wurde auch zur territorialen Einteilung Stellung genommen. Um die Jahresmitte 1866 teilte der Staatsminister Graf Belcredi dem neuen krainischen Statthalter Baron Bach vertraulich mit, daß man die Vorschläge des krainischen Landtags nicht berücksichtigen könne und daß er auf 11 politischen Bezirken beharre. Es folgten Verhandlungen über konkrete Fragen im Zusammenhang mit der Geschäftsführung der neuen Behörden.

Am 3. Februar 1867 erließ der Staatsminister eine Verordnung über die Reform der politischen Verwaltung im Herzogtum Krain. Der Kaiser genehmigte sie am 11. Januar und ernannte neue Bezirksvorstände. Es fehlte noch die Gesetzesgrundlage zur Reform der Verwaltungsorganisation. Unter der neuen liberalen Mehrheit verabschiedete der Reichsrat noch in demselben Jahr das *Staatsgrundgesetz über die richterliche Gewalt*, im darauffolgenden Jahr noch das *Gesetz über die Einrichtung der politischen Verwaltungsbehörden*, das unter anderem neuerlich den Titel »Bezirkshauptmannschaft« einführte. Der Statthalter, der nun »Landespräsident« hieß, Baron Bach, legte zu Beginn der Tätigkeit der neuen Bezirksbehörden in Krain deren Bedeutung und Rolle in der *Laibacher Zeitung* ausführlich dar.